

Sosiologinen katsaus EU-eliitin työelämään

Teemu Rantanen¹

Risto Heiskala, Jari Aro, Olli Herranen & Riku Viitamäki (2022): *Suomen kolmas tasavalta. Hallitsemistapa EU-aikakaudella*. Helsinki: Gaudeamus, 460 s.

Euroopan unionista (EU) ei puhuta Suomessa tarpeeksi paljon eikä oikealla tavalla, kertovat Risto Heiskala, Jari Aro, Olli Herranen ja Riku Viitamäki motiivikseen kirjoittaa kirjansa *Suomen kolmas tasavalta – Hallitsemistapa EU-aikakaudella*. Kirjoittajat katsovat, että liittyminen EU:n jäsenvaltioksi vuonna 1995 siirsi Suomen toisen maailmansodan jälkeisestä toisesta tasavallasta ratkaisevasti erilaiseen, kolmanteen tasavaltaan. Tätä kolmatta tasavaltaa leimaa kirjoittajien mukaan ulko- ja sisäpolitiikan väliin syntynyt kolmas politiikan ja hallinnon kenttä, jonka uutta hallitsemistapaa ja toimijoita he lähtevät kirjassaan tarkastelemaan. Kirjan tavoitteena voidaan siis nähdä toisaalta julkisen keskustelun pohjana toimivan EU-ymmärryksen parantaminen, toisaalta unioniin liittyvän uuden hallitsemistavan sekä poliittis-hallinnollisen kentän analysointi. Ensiksi mainitussa kirja mielestäni onnistuu, vaikka toisen osalta sen tuoma uusi tieto jääkin vähäisemmäksi.

Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden, jota tosin on hyödynnetty melko maltillisesti, ja politiikkadokumenttien lisäksi kirjoittajat käyttävät tarkastelussaan kolmea keräämäänsä uutta alkuperäisaineistoa. Poliittis-hallinnollisen eliitin syvähaastattelut (50 kappaletta) ja CV:t koulutus- ja uratietoineen (460 kappaletta) avaavat kirjoittajien ”Suomen eurooppalaiseksi valtioaateliksi” kutsuman ryhmän piirteitä, habitusta ja näkemyksiä. Kolmas tutkimuksessa käytetty uusi alkuperäisaineisto on koostettu suomalaisissa uutismedioissa vuonna 2019 julkaistuihin EU-aiheisiin julkaisuihin kirjoitetuista lukijakommenteista (2001 kappaletta). Sen avulla kirjoittajat pyrkivät eliittiin keskittyvän tarkastelunsa vastapainoksi tuomaan esiin kansalaisten käsityksiä unionista.

Aineistoista ehdottomasti kiinnostavin osa ovat syvähaastattelut, jotka kartoittavat miten poliittis-hallinnollinen eliitti näkee hallitsemistavan, oman roolinsa sekä toimintansa kontekstin EU-politiikassa. Tätä näkökulmaa EU-politiikan sosiaaliseen maailmaan taustoitavat ja tukevat kerätyt koulutus- ja uratiedot. Haastatteluaineisto on nähdäkseni riittävä monipuoliseen eliitin näkemysten tarkasteluun, ja siitä nousee esiin sekä näkemysten yhteneväisyyksiä että kiinnostavia yksityiskohtia.

Siinä missä kirja tarjoaa hyvän katsauksen suomalaisen EU-eliitin sosiaaliseen maailmaan ja heidän tapaansa katsoa unionia, jää kolmannen alkuperäisaineiston käsittely tämän varjoon. Kansalaismielipiteen tarkastelu on haluttu nostaa kirjassa eliitin näkemysten rinnalle, mutta on kyseenalaista, kuinka riittävän kuvan valittujen verkkojulkaisujen kommenttiosiot tähän tarjoavat. Kirjan tekijät katsovat, että kansalaiskeskustelun tarkastelu on tarpeellinen lisäys teokseen, jotta sitä ei määrittäisi ainoastaan EU-eliitin näkökulma. Selkeä keskitty-

1 VTM, yliopisto-opettaja, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto, <ttrant@utu.fi>

nen nimenomaan eliitin näkökulmaan olisi mielestäni kuitenkin ollut myös aivan perusteltu rajausta hallitsemistavan tutkimukselle. Jää kyseenalaiseksi, edustavatko uutisten lukijakommentit kovinkaan kattavasti EU-poliittisen kansalaiskeskustelun puheavaruutta ja kuinka paljon lisäarvoa niiden lähinnä yhteen lukuun keskittynyt tarkastelu tuo.

Käsittelyssään kirja jakautuu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään se historiallinen ja institutionaalinen kehys, johon myöhemmät osat asettuvat. Johdantoa seuraavissa kahdessa luvussa käydään läpi eurooppalaisen integraation sekä Suomen valtiollisten instituutioiden ja yhteiskunnan kehityksen pääpiirteet. Sekä EU:ta että Suomen valtiota tarkastellaan myös Michael Mannin historiallisen sosiologian lähestymistapaa seuraillen ideologisten, taloudellisten, sotilaallisten ja poliittisten valtaresurssien erottelun kautta. Unionin kohdalla ratkaisu toimii selkeänä, joskin hiukan jähmeänä esityksenä unionin keskeisistä piirteistä. Jaottelu ei myöskään tavoita monia niistä keskeisistä EU:n ominaispiirteistä, joita unionia käsittelevä valtateoreettinen keskustelu on aikaisemmin nostanut esiin, kuten vaikkapa normatiivisen vallan näkökulmaa (ks. Manners 2002; 2006; Forsberg 2011) tai regulaatiovallan ideologista ja taloudellista valtaa monipuolisempaa kirjoa (ks. Bradford 2020). Se kuitenkin tarjoaa etenkin aihetta ennestään tuntemattomalle lukijalle selkeän jäsenystävän unionin toiminnasta.

Neljännessä luvussa siirrytään vielä tarkastelemaan tarkemmin suomalaista poliittis-hallinnollisen eliitin koostumusta ja kehitystä. Luku jatkaa aluksi vielä historiallista pohjustusta käymällä läpi suomalaisen eliitin sosiologista kehitystä autonomiasta nykypäivään. Sosiaalisen taustan tarkastelu luo lukijalle hyvät lähtökohdat ymmärtää suomalaisten eliittien aseman taustaa. EU:n osalta luku palaa vielä uudelleen kuvaamaan unionin hallintorakennetta, ennen kuin pääsee vuorostaan EU-valtaeliitin sosiologiseen kuvaukseen. Neljännessä luvussa kirjoittajat esittelevät myös keräämänsä EU-päätöksenteossa keskeisesti mukana olevien suomalaisten poliitikkojen ja virkailijoiden CV-aineiston. Tämä aineisto antaa eliitin jäsenten koulutus- ja työtaustoista kuvan, joka asettaa suomalaiset osaksi laajempaa, melko samankaltaista EU-eliittiä, nostaen esiin sellaisia mielenkiintoisia havaintoja kuten Helsingin yliopiston aseman eliitin kouluttajana sekä maanpuolustuskurssin kansallisena erityispiirteenä. Syväällisemmin näihin piirteisiin ei tämän kirjan puitteissa kuitenkaan päästä perehtymään.

Kirjan toisessa osassa perehdytään EU-vaikuttajien työhön, pääosin kerätyn haastatteluaineiston avulla. Viidennessä luvussa käsitellään sitä, miten haastatellut kuvaavat työtään ja sen sosiaalista maailmaa. Haastattelumateriaali kertoo ennen muuta siitä, mitä EU-eliitti arvostaa ja millaisin elementein EU:n julkisuus kuvaa rakennetaan: ahkeruus, asiantuntemus ja asiakeskeisyys nostetaan keskeisiksi teemoiksi kuvauksissa Brysselin työarjesta. Kiinnostava sosiologinen piirre on se, miten vaikutusmahdollisuudet ja valta nousevat palkkaa ja arvostusta keskeisemmiksi motivaatioiksi työuralle unionissa. Myös virkahenkilöstö kokee tärkeämmäksi olla vaikuttamassa maailmaan kuin hankkimassa hyvinvointia itselleen ja perheelleen.

Seuraavat kolme lukua käyvät läpi EU-päätöksentekoa eri tasoilla: Suomen kantojen muotoilua ja ajamista unionin päätöksentekoon, parlamentin työskentelyä sekä komission toimintaa. Haastattelumateriaalista nostetaan esiin monia kiinnostavia havaintoja, kuten millaiset taktiikat nähdään tehokkaiksi edistää Suomen tavoitteita unionin päätöksentekoprosessissa ja miten 'kansallisen edun' kaltaiset käsitteet näyttäytyvät eri tavalla esimerkiksi

parlamentin ja neuvoston toiminnan näkökulmasta. Erityisen kiinnostavaa on myös haastateltujen kuvaus siitä, miten politiikkaan valikoituu merkittäviä teemoja EU-eliitin piirin sosiaalisista virtauksista ilman sitä, että jokin liike tai poliittinen puolue niitä agendalle aktiivisesti nostaisi. Kaiken kaikkiaan luvut avaavat EU-politiikan maailmaa siinä toimivien näkökulmasta erittäin hyvin. Samalla läpikäydään myös instituutioiden työskentelytapoja ja toimintakulttuuria ja esitellään selkeästi sellaisia suurelle yleisölle usein vieraksi jääviä prosesseja kuten vaikkapa Suomen EU-asioiden yhteensovittamisen järjestelmä.

Kolmannen osan avaavassa yhdeksännessä luvussa tarkastellaan haastateltujen näkemyksiä EU:n tulevaisuudesta ja kyvystä vastata maailmaa koetteleviin ongelmiin. Haastattelujen perusteella EU-vaikuttajat jakavat hyvin yhdenmukaisesti sellaisia taustaoletuksia kuten käsitys EU:sta eräänlaisena hyvänä suurvaltana, maailmanpolitiikan näkeminen suurvaltavetoisten klustereiden määrittämän suuruuden ekonomian kautta sekä unionin sisäisen kiinteyden nostaminen sen ulkoisen toimintakyvyn keskeisimmäksi edellytykseksi. Nämä näkemykset vastaavat yllättävänkin pitkälti sekä EU:n omissa dokumenteissa tapahtuvaa määrittelyä että unionia käsittelevän akateemisen kirjallisuuden ajatuksia. Esimerkiksi tapa, jolla unionin harteille sovitellaan hyvän suurvallan viittaa, ammentaa suoraan François Duchênen (1972) siviilivallan ja Ian Mannersin (2002) normatiivisen vallan Euroopan ideaalimalleista.

Haasteen tässä ihanteellisessa kuvassa EU:n toiminnasta muodostaa kuitenkin unionin sisäinen hajaannus, joka kytketään sekä jäsenvaltioiden liialliseen kansallisten intressien ajamiseen että laajentumisen myötä unioniin otettuihin niin sanottuihin ongelmamaihin, oikeusvaltiokriisiin ja populismin nousuun. Kirjoittajat määrittelevätkin unionin 'perusdilemaksi' tasapainoilun arvoistaan kiinni pitämisen ja toimintakyvyn säilyttämisen välillä. Tässä tasapainoilussa omista arvoista lipeäminen lisäksi sisäistä hajaannusta mutta pidättäytyminen arvoperustassa heikentäisi ulkoista toimintakykyä.

Kymmenennessä luvussa tätä unionin perusdilemmaa peilataan koronapandemian hoitoon ja tätä kautta tarkastellaan EU:n 'hyvän suurvallan' itseymmärryksen toteutumista sekä kriisien vaikutuksia unioniin ja eurooppalaiseen integraatioon. Ennen pandemiaa kerätyn haastatteluaineiston soveltamisessa tähän on tiettyjä haasteita, vaikka haastattelujen jäsenyykset koskevatkin kriisien ja EU-integraation välistä suhdetta yleisellä tasolla. Haastatteluaineiston rajallista käytettävyyttä koronapandemian käsittelyyn on pyritty täydentämään toisaalta eurooppalaisen pandemian aikaisen kriisipolitiikan kuvailulla, toisaalta ottamalla tarkasteluun mukaan keväällä 2021 käyty poliittinen keskustelu eduskunnassa koskien eurooppalaista elpymisvälinettä. Koronakriisin kaltaista ajankohtaisaihetta voi olla vaikea sivuuttaa, mutta tässä tapauksessa kirjan aineisto ei anna sen käsittelylle oikein edellytyksiä ja koko koronapandemian tarkastelu jää jossain määrin pinnalliseksi sekä muusta kirjasta irralliseksi.

Yhdennessätoista luvussa siirrytään tarkastelemaan EU:n näyttäytymistä kansalaisten sosiaalisissa maailmoissa uutisten lukijakommenttien kautta, pyrkien näin tuomaan tarkasteluun mukaan myös EU-kriittistä näkökulmaa eliitin EU-myönteiseksi osoittautuneen ajattelun vastapainoksi. Kuten edellinen luku, tämäkin luku jää muusta kirjasta irralliseksi ja itsessään suppeaksi aiheensa käsittelyksi. Vaikka uutisten lukijakommentit ovatkin vain osa laajempaa ja monipuolisempaa kansalaiskeskustelua, niihin valikoituneet kansalaisten

EU-käsitykset tarjoavat kuitenkin vertailukohdan eliitin EU-käsityksille. Tämä vertailu myös vahvistaa haastatteluaineiston antamaa kuvaa siitä, miten yhdenmukaista eliitin EU-ajattelu on polarisoituneeseen kansalaiseskusteluun nähden, mikä on olennainen, joskin yllätyksetön havainto. Todennäköisesti tukeutuminen kansalaisten EU-kuvaan ja -asenteisiin laajemmin paneutuneeseen tutkimuskirjallisuuteen olisi silti ajanut luvun asian.

Kirjan päättävän neljännen osan muodostavat kaksi lukua, joista ensimmäisessä katsotaan vielä EU:ta ja sen integraatiota sosiologisten yhteiskuntateorioiden valossa ja toisessa esitetään yhteenveto kirjan havainnoista sekä joitakin näkemyksiä unionin luonteesta, uudistamistarpeista sekä sille mahdollisista tulevaisuusskenaarioista. Sosiologisen tarkastelun lähtökohta on integraatiokirjallisuuden valtavirrasta poikkeavana sinänsä lupaava, mutta ei lopulta tuo juurikaan uusia havaintoja aikaisempaan EU-kirjallisuuteen ja sen pohdinnat jäävät muusta kirjasta irrallisiksi. Esitetyt tulevaisuusskenaariot ja pohdinnat unionin demokratia-haasteista ovat puolestaan nekin pitkälti tuttuja laajemmasta integraatiokeskustelusta.

Kaiken kaikkiaan kirja on kiinnostava esitys suomalaisen poliittis-hallinnollisen eliitin sosiaalisesta kulttuurista. Sen kautta tekijät avaavat hyvin niitä näkökulmia ja ajattelutapoja, jotka kehystävät ja ohjaavat niin Suomen EU-politiikkaa kuin hallintotyötä Brysselissäkin. Tässä sosiaalisen maailman kuvauksessa kirja on myös vahvimmillaan, tukeutuessaan eliitin haastatteluihin. Kirjan ehkä selkein heikkous on tarpeeton aihepiiriin laajentaminen ja katsaukset kysymyksiin, joita ei kuitenkaan kirjan puitteissa saada perusteellisesti tarkasteltua. Haastatteluaineistoon perustuvat luvut tarjoavat kiinnostavaa kokonaisnäkemystä, mutta eliitin kokemusmaailman tarkastelusta erkaantuvat luvut jäävät paikoitellen hyvin irrallisiksi.

Luontevimmin teos asettuikin osaksi virkahenkilöstön ja poliittisen eliitin sosiaalisuutta tarkastelevaa EU-tutkimuskirjallisuutta, ja nimenomaan tähän aihepiiriin keskittyessään tarjoaa jäsenneiltyä ja kiinnostavaa uutta tietoa lukijalleen. Eliittien tulkintojen EU-politiikasta rinnalla teos onnistuu myös esittelemään monia niistä käytännön toimintamalleista ja hallintorakenteista, jotka jäävät usein tavalliselle kansalaiselle epäselviksi. Tässä teos vastaa tekijöidensä tavoitteeseen täydentää laajemman yleisön EU-tietoutta. Teos onkin hyödyllistä luettavaa EU-politiikan teosta kiinnostuneelle kansalaiselle. Helposti lähestyttävästi kirjoitettuna se avaa unionin hallinnon usein vaikeatajuista maailmaa akateemiseen EU-kirjallisuuden tutustumattomalle lukijalle.

Lähteet

- Bradford, Anu (2020): *The Brussels effect: How the European Union rules the world*. Oxford: Oxford University Press.
- Duchêne, François (1972): "Europe's role in world peace". Teoksessa: R. Mayne (toim.) *Europe tomorrow: Sixteen Europeans look ahead*. Lontoo: Fontana, 32–47.
- Forsberg, Tuomas (2011): "Normative power Europe, once again: A conceptual analysis of an ideal type". *Journal of Common Market Studies*, 49(6), 1183–1204.
- Manners, Ian (2002): "Normative power Europe: A contradiction in terms?". *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258.
- Manners, Ian (2006): "Normative power Europe reconsidered: Beyond the crossroads". *Journal of European Public Policy*, 13(2), 182–199.